

Sensurveiledning, SOS 1000 h16

Svar på en av de to oppgavene i del I og på fire av de fem oppgavene i del II. Oppgavene i del I teller 50 %, hver av oppgavene i del II teller 12,5 %. (Passelig lengde for hver av oppgavene i del II er 1-1,5 side med normal skriftstørrelse)

Bestått eksamen forutsetter bestått besvarelse (E eller bedre) på oppgave 1 og på 3 av begrepsoppgavene.

1a: Ulikheter i helse

Folkehelseinstituttet har akkurat gitt ut en ny rapport om sosiale helseforskjeller i Norge. Noen utdrag fra denne er gjengitt i vedlegg 1. Drøft mulige årsaker til de ulikhetene som er omtalt. Bruk relevante sosiologiske begrep og teorier.

Utdragene fra rapporten viser:

At det er helseforskjeller knyttet til utdanning og sosioøkonomisk posisjon.

At forskjellen i levealder mellom gruppene med høyest og lavest utdanning er 6-7 år.

At forskjellene blant kvinner er økende.

At det er forskjeller i levealder mellom bydelene, vist som differansen mellom bydelene med høyest og lavest levealder. Forskjellen er størst i Oslo (ca 9 år), i Bergen og Stavanger er den 3-3,5 år, i Trondheim under ett år.

En god besvarelse vil skille mellom direkte og bakenforliggende forklaringsfaktorer. De direkte årsaksforklaringene kan knyttes til:

1. Forskjeller i livsstil og atferd
2. Forskjeller i arbeidssituasjon
3. Generelle ulikheter i levekår

Når det gjelder livsstil og atferd kan en trekke frem:

- ulikheter i kosthold (usunn vs sunnere mat)
- ulikheter i fysisk aktivitet (trening, mosjon)
- overvekt
- røyking (ofte den viktigste faktoren)

En kan her også skille mellom helsefremmende (f.eks. trening) og helseskadelig (f.eks. røyking) atferd.

Et annet poeng som kan nevnes, er ulik tilbøyelighet til å benytte utstyr som beskytter mot skade, f.eks. sykkelhjelme og bilbelte.

Arbeidssituasjon kan ha betydning ved at folk med lavere sosioøkonomisk status oftere har tungt og helseskadelig arbeid, f.eks. fabrikkarbeid der det er støv og utslipp, rengjøring, eller arbeid med høyere ulykkesrisiko. Utslag er større sykefravær og hyppigere uføretrygding, f.eks. som følge av belastningslidelser. Arbeidssituasjon og røyking henger også nært sammen, fordi rekruttering til røyking i stor grad er et sosialt fenomen.

Ulikheter i levekår kan gi utslag gjennom større belastninger fra ytre miljø, som støy og forurensning. Mennesker med høy inntekt kan også kjøpe seg bort fra mange belastninger, og har mulighet til å benytte private helsetjenester o.l.

De bakenforliggende/indirekte forklaringsfaktorene dreier seg om særlig om livsstil og atferd, der det er nærliggende å trekke inn ulikheter i kulturell kapital og habitus. Poenget her er at ulikheter i kunnskap, normer og vaner i ulike sosioøkonomiske miljøer har betydning for hvordan folk lever og opptrer, og også hva barn lærer inn. Eksempel er aksepten for overvekt og usunn livsstil. Utdanning slår også ut ved at høyere utdanning er koblet til mer kunnskap og større mottakelighet for ny kunnskap fra media og skriftlige kilder. Nærliggende eksempel er kunnskap om helsemessige konsekvenser av røyking.

Sosial kapital kan også nevnes. Det som er viktig her, er at mennesker påvirkes av sine relasjoner til andre. Omgås en person som lever sunt, er en mer tilbøyelig til også å leve sunt selv. Den sosiale kapitalen er også kilde for flyten av kunnskap og normer, og er slik sett også koblet sammen med den kulturelle kapitalen.

Sosial kapital/nettverk har også både direkte og indirekte helseeffekt. Gode relasjoner gjør mennesker mer robuste, slik at de tåler større belastninger og holder seg friskere. Relasjoner har også en buffereffekt, som aktiviseres i krevende situasjoner, f.eks. ved livskriser.

Det kan være relevant, men er ikke nødvendig, å drøfte helseulikheter ut fra mer grunnleggende teori: Konfliktteori/økonomisk ulikhet som forklaring på ulikheter i levekår og arbeidssituasjon, handlingsorientert teori ved å se på atferd som valg påvirket av ulike sosioøkonomiske grupperingers økonomiske og kulturelle handlingsrom.

To poeng i utdragene krever egne forklaringer:

Økende forskjeller i levealder blant kvinner har sannsynligvis å gjøre med at flere kvinner i lavere sosiale lag har vært røykere, og at denne tendensen først ble tydelig i de aldersgruppene som nå er så gamle at det slår ut i dødsstatistikken. Litt lenger tilbake i tid var røyking stort sett noe menn drev på med.

Forskjellene i levealder mellom bydeler avspeiler sosioøkonomisk segregering. De ytre levekårene (f.eks. forurensning) er også dårligst der de økonomisk svakstilte bor. Ut fra grafene kan en slutte at den sosioøkonomiske segregeringen er mye tydeligere i Oslo enn i de andre byene (vest vs øst). Tallene viser også at den sosioøkonomiske segregeringen er mindre markert i Trondheim enn i Stavanger og Bergen.

1b: Sosiale relasjoner.

I vedlegg 2 er det gjengitt et ordtak, en omtale av et forskningsprosjekt og et møtereferat. Alle sier noe om sosiale relasjoner. Gjør rede for hvordan sosiale relasjoner etableres og vedlikeholdes, og drøft forhold som har betydning i denne sammenhengen. Gjør herunder også rede for betydningen av ulike typer arenaer. Bruk relevante sosiologiske begrep og teorier.

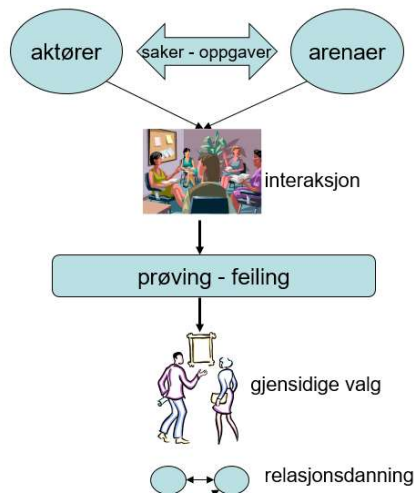
Utklippene viser tre ting:

1. At relasjoner fortrinnsvis etableres mellom personer som er relativt like langs noen sentrale dimensjoner. Dette forklarer vi med tilbøyeligheten til «homophili» - det å like noen som ligner en selv. To dimensjoner er sentrale her: kulturell avstand og sosioøkonomisk avstand. Av det følger at dess større avstand langs en eller begge dimensjonene, dess mindre tilbøyelighet til relasjonsdanning.

2. At tilbøyeligheten til «homophili» er tydelig når det gjelder pardanning. Det omtales også som «homogami». Dernest at mennesker i nære relasjoner påvirker hverandre, og blir mer like over tid, når det gjelder verdier, holdninger, preferanser og levemåte. Dette gjelder også utenom kjæresteforhold, for eksempel i vennegrupper blant ungdom.

3. At etablering av relasjoner også kan motiveres ut fra instrumentelle hensyn og hva som «lønner seg». Utklippet peker også på betydningen av at relasjoner må vedlikeholdes.

Etablering av relasjoner kan illustreres som i figuren. Poenget er at dette er en prosess som i stor grad styres av personlige valg. Denne prosessen bør beskrives i besvarelsen.

Arenaer kan forstås som «et sted» der mennesker møtes, og der de kan bli kjent med hverandre. Ulike arenaer vil i ulik grad legge føringer for relasjonsdanning, av fysisk, formell eller uformell og kulturell karakter. Eksempel: arbeidsplasser og studiesteder.

Fokusteori sier at dess sterkere føringer for relasjonsdanning er, dess mer sannsynlig er det at relasjoner etableres. Et fokus er “førende” (constraining) i den grad det medfører innsats av tid og energi i felles aktiviteter.

Digitale arenaer (Facebook o.l.) spiller en stadig viktigere rolle, særlig for vedlikehold av relasjoner. Digitale arenaer kan også være møteplasser, der nye relasjoner etableres. For eksempel er det mange som søker etter partnere på slike arenaer.

Det er mest nærliggende å forklare relasjonsdanning ut fra et handlingsteoretisk perspektiv, der aktører veier fordeler og ulemper opp mot hverandre. Et slikt perspektiv forklarer også hvorfor relasjoner kan avvikles eller tillegges mindre vekt, og at relasjonspartnere skiftes ut.

2a: Sosiale institusjoner.

Gjør rede for de sosiologiske begrepene institusjonalisering og sosiale institusjoner. Gjør deretter rede for de viktigste sosiale institusjonene og hvilke funksjoner de ivaretar.

Sosial institusjon: varige løsninger som ivaretar viktige samfunnsmessige oppgaver, med en fast, kjent og forutsigbar måte å ivareta oppgaver på, og et klarlagt ansvar for oppgaveutøvelsen

De viktige sosiale institusjonene i samfunnet utgjøres av klynger av

- materiell infrastruktur
- sosiale strukturer/organisasjon
- posisjoner og personer
- kulturelle føringer
- interaksjonsmønstre omkring bestemte samfunnsoppgaver

Institusjonalisering betyr i denne sammenhengen at noe bringes inn i faste, kjente og forutsigbare former. Begrepet brukes også om fenomener på lavere nivå, for eksempel innenfor en organisasjon. Institusjonalisering er også oftest knyttet til etablering av normer om at dette er den riktige måten å gjøre ting på.

I sosiologien regner en vanligvis med fem grunnleggende sosiale institusjoner: styringssystemet, økonomien, religionen, familien og utdanningen. Dette kan også sees i sammenheng med Parsons' AGIL-skjema.

Til oppgaven hører også å forklare kort hva slags oppgaver disse institusjonene ivaretar.

2b: Makt

Forklar først hva som menes med makt. Gjør deretter rede for hovedformer for makt og ulike grunnlag for makt.

To sentrale definisjoner:

1. Max Weber: en persons evne til å kontrollere en annen persons atferd, også mot dennes vilje.
2. Robert A. Dahl: A har makt over B i den grad han kan få B til å gjøre noe han ellers ikke ville ha gjort.

Dahls definisjon er mer omfattende, fordi den også omfatter maktbruk som ikke er synlig, f.eks manipulering.

Tre hovedformer for makt:

makt over andre

makt til å påvirke beslutninger - interesse-makt

makt over seg selv (autonomi)

Ulike grunnlag for makt:

Tvangsmakt

Kulturell makt (normativ makt, modellmakt)

Makt i bytteforhold (kontroll over goder)

Særlige grunnlag for interesse-makt - innflytelse: evne til å få sin vilje gjennom, eller sine interesser ivaretatt:

Personlige egenskaper

Posisjonsmakt

Allianser, sosial makt

Organisert makt

Konstruksjonsmakt: virkelighetsdefinisjoner

Diskursiv makt

En kan også trekke in Webers begrep legitim autoritet og redegjøre for de ulike formene: tradisjonell, karismatisk og rasjonell-legal autoritet.

2c: Nasjonale kulturforskjeller

Gjør rede for variabler/dimensjoner som kan være nyttige for å beskrive viktige ulikheter mellom nasjonale kulturer.

Hofstedes fem dimensjoner bør nevnes og forklares:

makt-distanse
usikkerhets-unnvikelse
individualisme - kollektivism
maskulinitetsorientering
langtidsorientering

Globe-prosjektet videreutvikler Hofstedes teori:

Usikkerhetsunnvikelse
Maktdistanse
Institusjonell kollektivism
Gruppekollektivism
Individuell ytelsesorientering
Pågåenhet (aggressivitet, konfronterende i sosiale relasjoner)
Kjønnsmessig likestilling
Fremtidsorientering
Humanorientering

I tillegg kan nevnes: lavkontekst og høykontekstkulturer og ulikheter i tidsoppfatninger (monokrone og polykrone kulturer)

2d: Grupper

Gjør rede for begrepene referansegruppe, inngruppe og utgruppe, og gi eksempler.

Referansegruppe: kategori eller gruppe som en ikke er medlem av, men som en orienterer seg i forhold til

normativ referansegruppe: kilde for standarder, verdier, atferdsformer, «de som gjør det riktig»

komparativ referansegruppe: noen en sammenligner seg med, for eksempel i forhold til lønn, materiell standard eller handlingsrom

positiv referansegruppe: noen en etterligner, identifiserer seg med, ønsker å være del av, f.eks. mht status eller sosial posisjon

negativ referansegruppe: en kategori eller gruppe en ikke vil tilhøre eller identifiseres med

Inngruppe: gruppe med høy grad av identifikasjon, «oss», opplever seg som spesielle

Utgruppe: «de andre», oftest en kategori eller annen gruppe som oppfattes som fiendtlige eller mindreverdige. Vi kan også snakke om «ekstreme inngrupper», som er en slags lukkede samfunn, med sterk binding til normer og verdier og streng intern sosial kontroll.

2e: Dramaturgisk analyse

Forklar hva som menes med dramaturgisk analyse, og vis hvordan en kan bruke en slik tilnærming for å beskrive og forklare atferd.

Dramaturgisk analyse; utviklet av Goffman, sentral tilnærming innenfor symbolsk interaksjonisme, som sier at sosialt liv kan sammenlignes med det som skjer på en teaterscene. Viktige begrep: ("presentation of self"), inntrykksstyring (impression management), utsmykning (adornment),

kulisser og rekvisita (tilrigging av scenen), tilsynelatende arbeid (face work), åpen og skjult fremtreden (front stage – back stage).